

**Електронна бібліотека
видань історичного факультету
Харківського університету**

Скирда В. В. Археологічні дослідження В. В. Пассека на Харківщині // Вісник Харківського державного університету. – 1998. - № 413: Історія. – Вип. 30. – Харків, 1998. – С. 58 – 68.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництво

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський

В. В. Скирда

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В. В. ПАССЕКА НА ХАРКІВЩИНІ

Вадим Васильович Пассек (1808–1842 рр.) походив із однієї з старіших дворянських родин Харківської губернії, але вперше попав на Харківщину, коли вже був дорослим. Справа у тому, що народився він у Тобольську, де його батько перебував у засланні. Лише у 1824–1825 рр. родині Пассеків було дозволено повернутися до центральної Росії, і вони оселилися у Москві. У 1828 р. В. В. Пассек поступив

до Московського університету й закінчив курс навесні 1831 р. кандидатом юридичного факультету [1, с. 144; 2, с. 377-378, 379, 380].

Після закінчення університету він почав готуватися до магістерського іспиту і працювати над дисертацією з російської історії, яку збирався захищати у Москві. Весною 1834 р. В. В. Пассек отримав листа від помічника Харківського учбового округу графа О. М. Панина (далекого родича родини Пассеків) із запрошенням зайняти кафедру російської історії у Харківському університеті [2, с. 381; 3, с. 26; 4, с. 263]. Тут треба відзначити, що В. В. Пассек був готовий до цього запрошення, бо ще під час перебування його у родовому маєтку в с. Спаському (інша назва Пассеківка) Валківського повіту Харківської губернії у 1832 р. він був сповіщений тим же графом О. М. Паниним про те, що останній рекомендував його на заняття кафедри історії у місцевому університеті й писав про це міністру. У тому ж році В. В. Пассеку було запропоновано стати кореспондентом Харківської бібліотеки [5, с. 424, 426]. Після того як було отримано листа із запрошенням, молодий вчений разом із дружиною прибув 25 червня 1834 р. до Харкова. Але там його чекало розчарування. Граф О. М. Панин, якого В. В. Пассек одразу відвідав, повідомив, що йому відмовлено у кафедрі в Харківському університеті через близькі стосунки з О. І. Герценим. Крім того, за ним самим було встановлено жандармський нагляд. В. В. Пассеку не залишалось нічого іншого як поїхати до свого родового маєтку — у село Спаське [2, с. 381; 3, с. 32; 6, с. 11].

На протязі трьох років, перебуваючи то у Спаському, то у Харкові, В. В. Пассек закінчив працю над своєю дисертацією. У 1836 р. його було причислено до статистичного комітету Міністерства внутрішніх справ, і він вважався відрядженим у Харківську губернію (без гонорару) для її статистичного опису [2, с. 386; 3, с. 39, 655]. Ми не будемо зупинятися на діяльності В. В. Пассека в галузі статистики, але відзначимо, що мандрування його з метою збору статистичного матеріалу по Харківській губернії сприяли іншій справі, а саме, археологічним дослідженням. Археологічний матеріал на Харківщині В. В. Пассек почав збирати не пізніше 1836 р., бо вже у лютому 1837 р., на засіданні Товариства історії та старожитностей російських М. П. Погодін (секретар Товариства) оголосив, що В. В. Пассек готує велику працю про кургани та городища Росії. Це оголошення М. П. Погодіна в першу чергу було пов'язане з листами дрезденського бібліотекаря Клемма, який спочатку у 1836, а потім і на другий рік звертався до московського Товариства історії та старожитностей

російських з пропозицією дати відповідь про кургани, городища й інші залишки старожитностей у Росії. На той час, коли надійшов від Клема перший лист, Товариство було не готове на нього відповісти, але наступного разу воно це могло зробити завдяки допомозі В. В. Пассека [7, с. XXIV–XXV; 8, с. 71]. На той час, мабуть, В. В. Пассек був єдиною людиною, хто мав можливість і бажання задовільнити зацікавленість німецького вченого з приводу згаданих питань.

Починаючи з 1837 р. В. В. Пассек підтримував постійний зв'язок з Товариством історії та старожитностей російських через листування з його секретарем М. П. Погодіним. У липні 1837 р. він надіслав на ім'я М. П. Погодіна листа, в якому виклав міркування про городища й кургани південної частини Російської імперії та запропонував провести їх дослідження на території від Дунаю до Забайкалля, на що, за його словами, згоден був віддати шість років свого життя. Листа було заслухано на одному із засідань Товариства. Всі члени комітету Товариства погодилися з міркуваннями В. В. Пассека, але запропонували йому спочатку провести дослідження курганів однієї губернії, декількох, а можливо й одного, повітів, де йому зручніше й дешевше працювати. Результати цієї праці Товариство зобов'язувалося видати як взірць для інших дослідників старовини [2, с. 387; 7, с. XXV; 8, с. 71–73; 9, с. 129]. В. В. Пассек погодився з такою пропозицією і на початку 1838 р. надіслав М. П. Погодіну листа, в якому повідомляв Товариство, що він буде проводити археологічні дослідження в Ізюмському, Полтавському і Харківському повітах. Обґрунтовуючи свій вибір саме цих повітів, початкуючий археолог наводив їх природно-кліматичні та ґрунтові умови, а також вказував на значну кількість на їх території археологічних пам'яток. У кінці листа В. В. Пассек висловлював надію, що Товариство не буде заперечувати, якщо в разі потреби він буде проводити дослідження у сусідніх із зазначеними повітами. У квітні 1838 р. пропозиції молодого дослідника було розглянуто на засіданні Товариства історії та старожитностей російських. На ньому було прийнято рішення надіслати В. В. Пассеку для виконання накреслених робіт 500 карбованців асигнаціями і просити місцеве начальство від імені Товариства надавати йому допомогу, а також звернутися до відомого на той час археолога П. І. Кеппена, як знайомого з тією місцевістю, де планувалося провести дослідження, який міг надати своєму молодшому колезі поради [2, с. 388; 7, с. XXV; 8, с. 73; 10, с. 127–128].

У тому, що В. В. Пассек у листі, надісланому М. П. Погодіну на початку 1838 р., дає коротку характеристику природно-кліматичних

умов повітів, які він збирався досліджувати, і вказує на наявність у них курганів та городищ, нема нічого дивного, бо ще у 1837 р. вийшла друком його стаття «Курганы и городища в Харьковской губернии» [11]. Це свідчить на користь того, що дослідник розпочав свою роботу, не чекаючи на гроші й згоду Товариства історії та старожитностей російських. У цій статті В. В. Пассек дає загальну характеристику Харківської губернії, зокрема наводить дані про її географічне положення та площу, а також про загальне розташування городищ і курганів на її території та їх розміри і форми. З усіх городищ, відомих авторові статті, його найбільш зацікавило Каганово (Донецьке. — В. С.) городище. В. В. Пассек наводить у статті його розміри та розташування на місцевості й приходиться до висновку, що воно є не одночасним з більшістю відомих йому городищ і курганів [11, с. 543-544]. Розповідаючи про кургани, дослідник відзначав, що найбільш численними вони є у західній та південній (тут вони мали й найбільші розміри) частинах губернії й невелику їх кількість на сході, а також те, що вони мають назву, яка походить в основному від імен власників землі, на якій вони розташовані. Велике занепокоєння викликав у автора статті той факт, що більшість курганів знаходилася на орних землях і найменші з них, які завишки не перебільшували піваршина (приблизно 35,5 см. — В. С.) могли невдовзі зникнути [11, с. 541, 545-546, 547]. Зараз з певністю можна сказати, що велика кількість незначних курганів, про долю яких турбувався В. В. Пассек, зникла ще до того часу, коли розпочалося їх масове дослідження і нанесення на мапу. З тексту статті ми бачимо, що її автор проводив і розкопки курганів, але, на жаль, він не вказує точного місця їх проведення, а повідомляє лише про те, що розкопав велику кількість курганів між річками Оскол і Сіверський Донець. В. В. Пассек відзначав, що під час цих розкопок він знаходив «...по большей части в середине их (курганів. — В. С.) высоты, окаменелые лошадиные зубы; а несколько глубже — черепки от каких-то глиняных сосудов древней лепной работы, которые суть достояние большей части курганов. Кроме того, найдено мною в двух курганах по человеческой челюсти и часть челюсти кабан...» [11, с. 546]. Спираючись на ці рядки, ми можемо зробити припущення, що В. В. Пассек розкопував лише насип курганів і знаходив тільки речі, які попадали туди випадково під час насипу курганів, або, в кращому випадку, залишки від тризни. Самі ж поховання, скоріше за все, залишалися нерозкопаними, в ямах під курганными насипами.

Звернувши свою увагу В. В. Пассек і на кам'яних баб. Він зазначав, що на терені Харківщини вони зустрічаються в значній кількості як на курганах, так і в садах та маетках власників. Дослідник відзначав, що всі вони зроблені з міцного піщаника і зображають як чоловіків, так і жінок, та давав при цьому їх загальний опис (розміри, загальний вигляд, зображення одягу, зброї і т. п.). Тут же В. В. Пассек поставив питання, які були **вирішені дослідниками** лише у наступному столітті, а саме: «Имеют ли **прямое отношение** эти истуканы (кам'яні баби. — *В. С.*) к курганам? Какому народу принадлежали они первоначально? Для чего именно воздвигнуты?» [11, с. 548-549].

Підводячи підсумок своєї першої археологічної праці, В. В. Пассек зазначав, що питання про те, якому з народів (а він перелічував велику кількість народів, які в різні часи перебували на Харківщині за писемними джерелами. — *В. С.*) належать «...истуканы, курганы и все насыпи, столь многочисленные и громадные...», можуть вирішити більш глибокі дослідження, що дасть можливість з'ясувати не одну загадку історії [11, с. 549-550].

Поряд із заняттями статистикою та археологією В. В. Пассек займався й видавничою діяльністю. З 1838 р. по 1842 р. він підготував й опублікував п'ять збірників «Очерков России», у яких містилися різноманітні історичні, етнографічні, археологічні та географічні матеріали [12]. У цих збірниках друкувалися статті різних авторів, але значну частину їх займали матеріали самого видавця. Так, у першій книзі, яка вийшла з друку у 1838 р., було опубліковано статті В. В. Пассека «Киевпечерская обитель» та «Осетинцы» [13; 14]. Ці статті мали загальноісторичний характер, але в них автор продемонстрував своє знання писемних джерел, в яких згадуються слов'яни, алани, язиги, роксолани та інші народи, які мешкали у давнину на території України, що є дуже важливою справою для людини, котра займається археологією [13, с. 31, 57, 58-59; 14]. В цьому ж випуску в рубриці «Замечания и выписки», автора якої не вказано, але, скоріше за все, це був сам В. В. Пассек, **наводяться** народні перекази про деякі кургани та городища **Канівського повіту** [15, с. 262-263].

Ми вже згадували про те, що В. В. Пассек вирішив проводити археологічні дослідження у Харківському, Ізюмському та Полтавському повітах. Але, перед тим як розпочати цю роботу, він здійснив подорож до Криму, щоб на місці з'ясувати порядок робіт при розкопках Керченських курганів і побачити речі, які в них знаходять. Через це у Харків він потрапив лише в серпні 1838 р. Перш за все,

В. В. Пассек почав складати мапи повітів, у яких збирався проводити дослідження. Під час проведення цих робіт він вирішив, що йому буде зручніше проводити археологічні дослідження не в Ізюмському, а у Валківському повіті, який лежав між Полтавським і Харківським. Але рання зима і хвороба змусили В. В. Пассека припинити розпочату роботу вже на початку листопада [16, с. 115-116].

Хоча безпосередньо дослідженнями В. В. Пассек займався у 1838 р. лише на протязі двох місяців (з вересня по листопад), але вже у тому ж році він склав попередній звіт про кургани і городища у Харківському, Валківському та Полтавському повітах, який було надруковано в «Русском историческом сборнике» [17]. У цьому звіті В. В. Пассек майже не дає нових свідоцтв, у порівнянні з його статтею, яка вийшла у 1837 р. в «Журнале министерства внутренних дел» і яку ми розглядали. Найбільш важливими моментами в цій статті був заклик до якомога скорішого дослідження археологічних пам'яток, які зникають під плугом (кургани), або використовуються як звичайні глиби каменю (кам'яні баби) [17, с. 228-229], а також складення В. В. Пассеком плану майбутніх робіт. Цей план складався з чотирьох пунктів, які ми наведемо повністю: «1. Положить на карту все известные мне в избранном участке древние укрепления: валы, городища, курганы и урочища, потому что этим сходством могли объясниться связь, взаимное отношение и, некоторым образом, самое назначение насыпей. 2. Разрыть некоторые из курганов и других замечательных насыпей, чтоб по найденным вещам и обычаю погребения сделать заключение о народе, насыпавшем их. 3. Исследовать отношение статуй или каменных баб к курганам и городищам. 4. Вместе с этим трудом предполагал не опускать из вида ничего, что мог бы с пользою сообщить обществу (Товариству истории та старожитностей російських. — В. С.) о древностях Украины в исследованных мною уездах» [17, с. 207-208].

Згідно з цим планом навесні 1839 р. В. В. Пассек розпочав досліджувати археологічні пам'ятки обраних ним повітів Харківської і Полтавської губерній. Перші результати цієї праці було надруковано у газеті «Харьковские губернские ведомости» під заголовками «О древностях Харьковской губернии» та «Очерк Харьковской губернии» [16; 18]. В першій статті В. В. Пассек повідомив про початок та перші результати проведених ним робіт. Зокрема про те, що всі відомі йому городища й кургани Харківського та Валківського повітів нанесено на мапу, декілька курганів розкопано й розпочато дослідження Куколівського городища на р. Мерефа. За свідоцтвами В. В. Пассека,

на цьому городищі знаходили найдавнішу мідяну зброю, а також ножі й кинджали, «...принадлежавшие, сколько можно судить по их виду, татарам» [16, с. 116]. Але саме городище дослідник не вважав татарським, бо в статті «Очерк Харьковской губернии» він заявив, що ніяких вірних свідочств про татарські укріплення на Харківщині не існує і взагалі всі стародавні городища й кургани з'явилися ще у дотатарські часи [18, с. 170]. В обох згаданих статтях В. В. Пассек відзначав існування на території Харківської губернії городищ (Чугуєв, Царе-Борисів та ін.) і земляних валів, які було споруджено під час правління Івана Грозного, Бориса Годунова та Анни Іоанівни [16, с. 117-118; 18, с. 169]. Крім того, дослідник сповіщав про стародавні речі, які були йому доставлені різними людьми, висловлював їм подяку й закликав харківське дворянство надсилати Товариству історії та старожитностей російських або йому всі речі, які вони знаходять у курганах, чи їх описи та малюнки, що згодом може призвести до створення Національного музею старожитностей [16, с. 117-118].

В. В. Пассек не тільки давав загальний опис курганів та городищ і наносив їх на мапу, але й проводив розкопки курганів у Валківському повіті та Донецького городища, яке, до речі, до нього невірно називали Кагановим. В. В. Пассек був першим, хто назвав це городище Донецьким і пов'язував його з давньоруським містом Донець [19, с. 195-196; 20, с. 329]. Але на сьогоднішній день ми нічого не можемо сказати про методику, якою користувався дослідник під час розкопок, і дуже мало — про їх результати. Є свідчення про те, що під час розкопок курганів у них знаходили кістки, а також «...грубой работы железные вещи и простые глиняные сосуды» [3, с. 264; 21, с. 558]. Трохи більше відомостей ми маємо про розкопки Донецького городища. У всякому разі достовірно відомо, що В. В. Пассек проводив розчистку рову з північної сторони городища. Під час цих робіт ним було знайдено велику кількість фрагментів кераміки та кісток, шматочок листової червоної міді і невеличку глиняну прикрасу з двома подвійними пронизками. На самому городищі було знайдено «...нож или короткий меч з железной рукояткою» [19, с. 197; 20, с. 331].

У жовтні 1839 р. В. В. Пассек виступав з повідомленням про свої дослідження на засіданні Товариства історії та старожитностей у Москві. Крім доповіді, дослідник Харківщини продемонстрував декілька глиняних та металевих речей, а також трьох кам'яних баб, привезених ним до Москви. На тому ж засіданні його було обрано дійсним членом Товариства [2, с. 390; 7, XXV].

Восени 1839 р. В. В. Пассек переїхав до Москви, і з того часу до самої смерті залишався там. Але зацікавленість до археологічних пам'яток Харківщини у нього залишалася. Спираючись на матеріали, зібрані ним під час дослідження Харківської губернії, В. В. Пассек, перебуваючи у Москві, надрукував дві статті: «Границы Южной Руси до нашествия татар» (1840 р.) і «Замечательные городища в Харьковском и Валковском уезде» (1841 р.) [19; 20]. Значну частину першої і переважну частину другої статті присвячено питанню, пов'язаному із назвою Донецького городища, про що вже йшла мова. Дослідник відзначав, що це городище помилково назвав Кагановим М. М. Карамзін і воно увійшло під такою назвою в обіг серед істориків. Спираючись на письмові джерела і на власні дослідження згаданого городища, В. В. Пассек приходив до висновку, що воно у XII ст. було «...Русским укрепленным городом...» Дінем, куди потрапив після втечі з половецького полону князь Ігор Святославич Сіверський [19, с. 195-197; 20, с. 329, 330-331].

Головним висновком статті «Границы Южной Руси до нашествия татар» було проведення В. В. Пассеком кордону XII ст. між давньою Руссю та половцями, який, на його думку, йшов, починаючи від верхів'їв Дінця, униз по його течії до річок Уди та Мжа; звідти до їх верхів'їв і до верхів'я р. Коломак, потім по течії її до Ворскли, а Ворсклою до Дніпра. У межах Харківщини дослідник виділяв ланцюг, до складу якого входило 14 городищ (у тому числі Хрошевецьке, Донецьке, Хозарське та ін.). У часи набігів Кримської орди, вважав В. В. Пассек, оборонна лінія проходила приблизно там же і на тих же місцях було побудовано такі городища, як Чугуївське та Царе-Борисове [19, с. 197-199]. У закінченні статті автор висловив надію на те, що всі ці городища привернуть до себе увагу і будуть досліджуватися і у подальшому. В. В. Пассек не мав сумніву у тому, що при «...расчистке рвов наших древних городищ и раскрытии самих городищ найдутся русские монеты, выбитые до прихода татар, и некоторые из наших вещей. Здесь наши занесные музеи» [19, с. 215-216].

До «замечательных городищ в Харьковском и Валковском уездах» В. В. Пассек відносив Хозарське, Куколівське та Донецьке. Він навів дані про зовнішній вигляд цих городищ, їх планування, а також речі, які було на них знайдено, й прийшов до висновку, що Хозарське городище відноситься до найдавніших часів історії. Куколівське городище належало, за його думкою, якщо не до найдавніших, то, принаймні, до старовинних городищ і, можливо,

використовувалося як сторожеве місто за часів існування Донецького городища, тобто у XII ст. [20, с. 329-331].

У зазначених статтях В. В. Пассек робив дуже цікаве зауваження стосовно того, що городища, які не входили до ланцюга городищ, котрі захищали давню Русь від половців, належать до більш давнього часу, мають іншу форму й завжди пов'язані з курганами [19, с. 199; 20, с. 332].

Останній раз, за наявними у нас даними, В. В. Пассек скористався зібраним ним в Україні археологічним матеріалом у 1841 р. У квітні цього року Товариство історії та старожитностей російських одержало листа від секретаря Вашингтонського Національного інституту Маркоє, в якому той пропонував налагодити наукові стосунки, щоб познайомити америкаських вчених з російськими старожитностями, які мають відношення до старожитностей американських. Відгукнувшись на цю пропозицію, Товариство запропонувало В. В. Пассеку «...составить обозрение древних курганов и гробниц, а также вещей, в них находимых, и истуканов, рассеянных по степям полуденных губерний для доставления в Нью-Йорк» [22, с. 21]. Дослідник із задоволенням прийняв цю пропозицію і невдовзі надав зображення цікавих речей, знайдених у курганах та гробницях, а також різні види курганів та гробниць в їх архітектурному побудуванні. Крім того, В. В. Пассек зробив дуже несподіваний, на наш погляд, висновок, що деякі гробниці України за своїм внутрішнім устроєм нагадують єгипетські та мексиканські піраміди [7, с. XXVI; 22, с. 21-22].

Ми вже згадували про те, що головною мрією В. В. Пассека було провести дослідження археологічних пам'яток від Дунаю до Забайкалля. Тому не дивно, що він цікавився не лише археологічними пам'ятками Харківської губернії. Прагнучи до своєї мети, В. В. Пассек зробив декілька подорожей від Дону до Дніпра і від Харкова до Чорного моря, на що витратив не одну тисячу власних грошей [8, с. 72]. Під час цих подорожей він завжди звертав увагу на археологічні пам'ятки тих місць, де перебував. Не зупиняючись докладно на цьому матеріалі, бо це не пов'язано з темою нашого дослідження, зазначимо лише, що В. В. Пассеком було досліджено Золоті ворота у Києві [23], Переяслав та Берислав з їх оточенням [24; 25], а також археологічні пам'ятки різних епох у Криму [26; 27]. Дуже важливою, на наш погляд, для використання в подальшому для археологічних досліджень була праця В. В. Пассека, в якій він повідомляв про писемні джерела, що містили свідчення про фінно-угорські народи, їх звичаї та повір'я [28].

Вадим Васильович Пассек помер 25 жовтня 1842 р. на 34 році життя, так і не дочекавшись втілення в життя своєї основної мрії – вивчення археологічних пам'яток від Дунаю до Забайкалля [3, с. 294].

Підводячи підсумок діяльності В. В. Пассека на археологічній ниві, треба, перш за все, відзначити, що він був перший, хто почав планомерно досліджувати і розкопувати археологічні пам'ятки Харківщини, що це робили як до нього, так і тривалий час після нього. Проводячи таку роботу, він наносив всі відомі йому археологічні пам'ятки на мапу, тобто використовував картографічний метод. Найбільш важливим наслідком його досліджень було те, що про зазначені пам'ятки археології стало більш відомо не лише мешканцям Харківської губернії, а й передовим колам громадськості Російської імперії. Першим, хто дав оцінку діяльності В. В. Пассека в галузі археології на Харківщині, був засновник Харківського університету В. П. Каразін, до слів якого ми можемо приєднатися й сьогодні: «Спасибо и спасибо **Вадиму Васильевичу Пассеку** за предприятие исследовать могилы полуденных губерний» [29, с. 127].

Література

1. Замечательные уроженцы и деятели Харьковской губернии // Харьковский сборник. – 1887. – Вып. 1.
2. Срезневский В. И. Вадим Васильевич Пассек и его письма к И. И. Срезневскому (1837–1839) // Русская старина. – 1893. – Т. 78.
3. Пассек Т. П. Из дальних лет: Воспоминания. – М., 1963. – Т. 2.
4. Багалея Д. И. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам). – Харьков, 1904. – Т. 2.
5. Пассек Т. П. Из дальних лет: Воспоминания. – М., 1963. – Т. 1.
6. Дубовиков А. Н. Воспоминания «Корчевской кухни» Герцена // Пассек Т. П. Из дальних лет: Воспоминания. – М., 1963. – Т. 1.
7. Забелин И. Е. Исторический очерк деятельности Общества истории и древностей российских с 1804 до 1884 год // Забелин И. Е. Список и указатель трудов, исследований и материалов, напечатанных в поврежденных изданиях императорского Общества истории и древностей российских при Московском университете за 1815–1888 годы. – М., 1889.
8. Барсуков Н. Жизнь и труды М. П. Погодина. – СПб., 1892. – Кн. 5.
9. Отчет Общества истории и древностей российских за 1838 год // Русский исторический сборник. – 1837. – Т. 1. – Кн. 2.
10. Отрывок из письма г. Пассека на имя секретаря Общества об описании курганов // Русский исторический сборник. – 1837. – Т. 1. – Кн. 3.
11. Пассек В. Курганы и городища в Харьковской губернии // ЖМВД. – 1837. – Ч. 25. – № 9.

12. Очерки России, издаваемые В. Пассеком. — СПб. ; М., 1838—1842. — Кн. 1-5.
13. Пассек В. Киевопечерская обитель // Очерки России, издаваемые В. Пассеком. — СПб, 1838. — Кн. 1.
14. Пассек В. Осетины // Очерки России, издаваемые В. Пассеком. — СПб., 1838. — Кн. 1.
15. Замечания и выписки // Очерки России, издаваемые В. Пассеком. — СПб., 1838. — Кн. 1.
16. Пассек В. В. О древностях Харьковской губернии // Харьковские губернские ведомости. — 1839. — № 19.
17. Пассек В. В. Курганы и городища Харьковского, Валковского и Полтавского уездов // Русский исторический сборник. — 1838. — Т. 3. — Кн. 2.
18. Пассек В. Очерк Харьковской губернии // Харьковские губернские ведомости. — 1839. — № 26.
19. Пассек В. Границы Южной Руси до нашествия татар // Очерки России, издаваемые В. Пассеком. — М., 1840. — Кн. 2.
20. Пассек В. Замечательные городища в Харьковском и Валковском уездах // Харьковские губернские ведомости. — 1841. — № 37.
21. Срезневский В. И. Вадим Васильевич Пассек и его письма к И. И. Срезневскому (1837—1839) // Русская старина. — 1893. — Т. 79.
22. Протоколы заседаний общества, с 1840 по 1844 год // Русский исторический сборник. — 1843. — Т. 6.
23. Пассек В. Киевские Золотые ворота // Очерки России, издаваемые Пассеком. — СПб., 1840. — Кн. 2.
24. Пассек В. Окрестности Переяславля // Очерки России, издаваемые В. Пассеком. — СПб., 1840. — Кн. 4.
25. В-мъ П-ъ, Бериславль // Очерки России, издаваемые В. Пассеком. — СПб., 1840. — Кн. 2.
26. Пассек В. Отрывки из путешествия по Крыму // Очерки России, издаваемые В. Пассеком. — СПб., 1840. — Кн. 2.
27. Пассек В. Отрывки из путешествия по Крыму // Очерки России, издаваемые В. Пассеком. — СПб., 1840. — Кн. 4.
28. Пассек В. Обычай и поверья финнов // Очерки России, издаваемые В. Пассеком. — М., 1842. — Кн. 5.
29. Каразин В. Н. Дополнение к статье о наших древностях, напечатанной в предыдущем номере // Харьковские губернские ведомости. — 1839. — № 20.